

Кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки, психології і
методики технологічної освіти,
Національний університет
«Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка
(м. Чернігів, Україна) E-mail: tatjanabelan@ukr.net

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ

Метою роботи є визначення та теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів професійного навчання в освітньому процесі.

Методологія. Для вирішення поставленої мети були використані такі методи дослідження: теоретичні (вивчення й аналіз психолого-педагогічних, філософських джерел, офіційних і нормативних документів; порівняння й узагальнення поглядів учених на проблему) й емпіричні (спостереження за освітнім процесом студентів).

Наукова новизна. У статті уточнено суть поняття «професійно-ціннісні орієнтації». Наголошено на тому, що формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів професійного навчання забезпечує необхідний і достатній комплекс взаємопов'язаних заходів, педагогічних умов в освітньому процесі, дотримання яких забезпечує досягнення бажаного результату. Також зазначено, що педагогічні умови формування професійно-ціннісних орієнтацій можуть створювати в освітньому процесі педагога-викладача удосконалюючи, в першу чергу, розроблені навчальні дисципліни. Наголошено на педагогічних умовах, які можуть сприяти формуванню професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів професійного навчання у процесі професійної підготовки в закладі освіти.

Висновки. Професійно-ціннісні орієнтації становлять основу професіоналізму особистості та створюють фундамент професійної культури педагога. Тому професійно-ціннісні орієнтації студентів повинні формуватися в процесі навчання і сприяти успіху в майбутній професійній діяльності, а саме: усвідомленню цінностей та значенню майбутньої професійної діяльності, ціннісному ставленню до результату діяльності, ціннісному ставленню до прийнятого рішення, ціннісному ставленню до пошуку і використання інформації для ефективного виконання професійної діяльності, ціннісному ставленню до професійного розвитку, мобільності, гнучкості, цінності командної роботи, ціннісного ставлення до життя.

Ключові слова: педагог, цінність, ціннісні орієнтації, професійно-педагогічні цінності.

Постановка проблеми. У розвитку сучасного українського суспільства завжди особлива роль відводиться вищій освіті, а внаслідок серйозних змін, які відбуваються останнім часом у різних сферах держави, вимагається більш ретельна професійна підготовка майбутніх фахівців. Один з найважливіший напрямків розвитку професійного навчання в цих умовах був, є і залишається – визначення ціннісних орієнтацій, моделювання системи цінностей освіти та аксіологічної сфери майбутніх спеціалістів.

Проблема цінностей останнім часом знайшла широке обговорення на сторінках філософської, психологічної, педагогічної та соціологічної літератури. Це пов'язано, перш за все, з впливом системи цінностей, що склалася в суспільстві, на темпи науково-технічного і соціального прогресу, можливості суспільства, рівень розвитку педагогічної теорії і практики. Формування проблеми цінностей загострюється в складних, критичних моментах розвитку суспільства, набуває нового значення, а тому відбувається зміна ціннісних орієнтацій. Нові духовні, політичні, релігійні, етичні цінності лежать в основі традиційних цінностей загальнолюдського і національного значення. Завдяки цьому останні зберігаються, поповнюються новими цінностями і створюють в них нові тенденції розвитку.

У зв'язку з процесом гуманізації освіти пріоритетними стають цінності, пов'язані з самоактуалізацією, саморозвитком, самовдосконаленням особистості, які є основою сучасної парадигми особистісно-орієнтованої освіти. Нові орієнтири в підготовці педагогічних працівників висувають до низки актуальних проблем проблему формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів, що становлять внутрішню основу їхнього ставлення до педагогічної діяльності, яка починається в процесі професійної підготовки в університеті.

Формування професійних цінностей майбутніх педагогів залежить від самоактуалізації, саморозвитку, самовдосконалення особистості, які є основою сучасної парадигми особистісно-орієнтованої освіти. Нові орієнтири в підготовці педагогічних працівників висувають до низки актуальних проблем формування у майбутніх учителів професійно-ціннісних орієнтацій, що становлять

внутрішню основу їхнього ставлення до педагогічної діяльності, яка починається в процесі практики в школі. Визначення пріоритетних професійних цінностей сучасного педагога, аксіологізація професійної діяльності, розвиток його аксіосфери, розробка інваріантного ядра ціннісно-орієнтаційних якостей особистості майбутнього педагога, дослідження специфіки формування педагогічних цінностей – питання, що набувають нині стратегічного характеру і є одними з найбільш важливих і актуальних завдань закладу вищої освіти [6, 6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Формування професійних цінностей майбутніх педагогів досліджували: К. Гордєєва, Г. Кондратенко, О. Мельник, Г. Мешко, О. Мешко, Г. Печерська, І. Роман, М. Чумак, Н. Шемигон. Педагогічні умови в ракурсі проблеми формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів досліджують такі вчені: Дурманенко О., Камінська О., Лапханова Н., Мамчур С., Паскар В., Слободнюк С., Шемигон Н.

Метою статті є визначення та теоретичне обґрунтування педагогічних умов формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів професійного навчання в освітньому процесі.

Виклад основного матеріалу. У самому понятті «цінність» вже є певне ставлення суб'єкта до об'єктів, явищ або властивостей, їх оцінки. Ціннісні орієнтації – це складне соціально-психологічне явище, яке характеризує орієнтацію і зміст діяльності особистості, визначає ставлення людини до світу, до самих себе, характеризуючи значення і напрямки особистих позицій, поведінки, дій. Система ціннісних орієнтацій має багаторівневу структуру, яка включає ідеалізацію і життєві цілі особистості. Кожен має свою систему цінностей і в цій системі цінностей вбудовані певні відносини до конкретних об'єктів, які розвиваються в процесі практичної діяльності людини, задовольняючи її потреби.

У процесі професійної діяльності особистість завжди входить в суспільні відносини, які визначають життєві орієнтації через нові зв'язки і стимулюють розвиток особистості, відбувається ефективна реалізація особистісних характеристик, що визначають структуру професійних цінностей професії, нав'язує вагомий відбиток на весь внутрішній світ людини: установки і ціннісні орієнтації, стереотипи мови і мислення тощо. Весь цей комплекс особистісних характеристик виявляється в професійному баченні світу, ядром якої є система особистісних цінностей професіонала, яка визначає ставлення людини до характеру, процесу, напрямку і результату професійної діяльності. Якраз особистісні характеристики, які функціонують на професійному рівні, вказують ставлення людини до професійної діяльності як невід'ємної частини життя, яка визначає статус людини у суспільстві.

Кожен конкретний професійний напрямок характеризується деталями своєї діяльності, власною системою цінностей, яка в основному визначається спрямованістю діяльності на об'єкт. У зв'язку з цим дуже цікавим є розгляд педагогічної спрямованості як діяльності, оскільки форма самореалізації особистості в професії зумовлена морально-етичними принципами, пов'язаними з власними об'єктами, а саме з деонтологічним професійним статусом. Професійна діяльність вчителів характеризується не лише знанням предметів, що викладаються, а й досвідом роботи з учнями (кожен учень – індивідуальність), з батьками учнів різного віку та з різним соціально-культурними чинниками, з досвідом колег, керівництва, тобто об'єктом діяльності вчителя завжди є люди. Для цього потрібні особливі особистісні якості, ціннісні орієнтації, світогляд молодих спеціалістів, а головне – формування професійно-ціннісних орієнтацій у процесі навчання у ЗВО.

Ми вважаємо, що професійно-ціннісна орієнтація майбутнього педагога є різноманітною особистісною системою цінностей, яка визначає ставлення студентів до майбутнього викладання та допомагає майбутнім фахівцям реалізуватися у професійній діяльності та досягти високого рівня професіоналізму. Професіоналізм та ціннісна орієнтація – важливі новоутворення особистості, що характеризують суспільний статус майбутніх педагогів, а головне – готовність до майбутньої кар'єри [1, 134].

Професійно-ціннісні орієнтації вчителя, як зазначає Печерська Г., включають професійну спрямованість педагога і його ставлення до різних сторін вчительської професії, що відображають змістовну сторону, основу і сутність професійної діяльності. Особливого значення набувають професійні ціннісні орієнтації педагога, пов'язані з його ставленням до учнів, до батьків учнів, до предметів, які викладає педагог [5, 257].

Формування професійно-ціннісних орієнтацій Роман І. розглядає як комплекс методичних прийомів і організаційних заходів освітнього процесу, що забезпечують набуття майбутніми спеціалістами необхідних особистісних якостей, цілісність їхнього ціннісного ставлення до професійної діяльності [4, 208].

Формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів професійного навчання забезпечує необхідний і достатній комплекс взаємопов'язаних заходів, педагогічних умов в освітньому процесі, дотримання яких забезпечує досягнення бажаного результату.

Педагогічні умови формування професійно-ціннісних орієнтацій – це такі організаційно-методичні заходи, які можуть створювати в освітньому процесі педагога-викладача з підтримкою адміністрації закладу вищої освіти.

Вітчизняні дослідники не залишають поза увагою таку важливу проблему як формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів, пропонують ряд умов, які будуть сприяти їх становленню.

Мамчур С. наголошує на таких педагогічних умовах формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх учителів [2, 13–15]:

– систематична позитивна мотивація майбутніх учителів до формування професійно-ціннісних орієнтацій, тобто підбір таких завдань в процесі вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу, які сприяли б передусім у саморозвитку, самовдосконаленні, самоосвіті особистості;

– активізація ціннісно-сміислової спрямованості дисциплін соціально-гуманітарного циклу через удосконалення навчально-методичного забезпечення;

– використання активних та інтерактивних форм і методів у процесі формування ціннісних орієнтацій майбутніх під час розвивальної взаємодії педагога-наставника та студента як майбутнього педагога.

Роман І. виділяє п'ять основних підходів у формуванні професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців: системний підхід, тобто виокремлення основних складових процесу формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців, управлінський підхід – розробка моделі процесу формування професійно-ціннісних орієнтацій з урахуванням ресурсного потенціалу майбутніх фахівців, діяльнісний підхід передбачає спрямованість педагогічних діянь на організацію різних видів активності майбутніх фахівців, особистісно орієнтований підхід характеризує співробітництво між усіма учасниками освітнього процесу, урахування особистісних потреб і можливостей майбутніх спеціалістів викладачами і контекстний підхід передбачає створення умов для поєднання навчальної підготовки й професійної підготовки, вимагає наближення освітнього процесу до майбутньої професійної діяльності [4, 212].

Одна з умов формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів професійного навчання в процесі професійної підготовки в університеті, на наш погляд, може бути – постійне і систематичне оновлення змісту дисциплін загальної підготовки майбутніх педагогів, а саме: «Українська мова», «Філософія», «Етика», «Соціологія», «Культурологія», «Історія», «Іноземна мова». Через ряд цих навчальних дисциплін забезпечується інформування студентів, актуалізація їх знань, умінь, навичок, досвіду, їх осмислення, визнання пріоритетів матеріальних та духовних цінностей, що становлять культуру людства. Кожна навчальна дисципліна має свої можливості для формування професійних ціннісних орієнтацій студентів. При вивченні дисциплін загального циклу, які ґрунтуються на матеріалах національних цінностей та традицій, студенти знайомляться з моральними нормами, загальнолюдськими та національними цінностями, культурою української мови тощо. У зв'язку з цим під час вивчення даних дисциплін насамперед формуються естетичні і моральні цінності, що дають поштовх для формування професійних ціннісних орієнтацій.

Систематичне удосконалення робочих програм практичної підготовки майбутніх викладачів професійного навчання – наступна умова формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців. Практична підготовка майбутніх викладачів професійного навчання є невідривною частиною освітньо-професійної програми бакалаврів і є основним джерелом формування професійно-ціннісних орієнтацій. У період практики студентів закладаються основи досвіду професійної діяльності, практичних умінь та навичок, професійних якостей особистості майбутнього спеціаліста. Від ступеня успішності проходження всіх видів практики залежить не тільки формування професійно-ціннісних орієнтацій, а й професійне становлення майбутнього фахівця цілому.

Наповнення робочих програм дисциплін психолого-педагогічного характеру компонентами змістовної структури, а саме: знаннями, вміннями і навичкам, досвідом творчої діяльності і досвідом емоційно-ціннісного ставлення до майбутньої професії – це може бути ще одна умова формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів професійного навчання. Це дисципліни: «Вступ до спеціальності», «Педагогіка», «Психологія», «Професійна педагогіка». На практичних заняттях викладачі мають робити акцент на комунікативні вправи, педагогічні ситуації, що передбачають активізацію ціннісної свідомості студента, так як кожна вправа може бути дієвим засобом взаємодії викладача та студента.

У процесі спілкування студент забезпечує собі можливість показати власну емоційність, впевненість, живу уяву, фантазію, терпіння, а також виявити доброзичливість, щирість та справедливість. Під час спілкування студент відпрацьовує свій погляд, може дати самооцінку своїм діям, висловити свою думку, виявити себе як вихована людина, яка вміє знайти порозуміння, в першу чергу, з учнівським колективом. В процесі таких занять формуються професійні цінності, що задовольняють потребу в спілкуванні (спілкування з учнями, з батьками учнів, колегами, адміністрацією тощо).

Введення у навчальний план підготовки магістрантів спеціальності «Професійна освіта» спецкурсу «Професійно-ціннісні орієнтації сучасного педагога» – ще одна з умов формування професійно-ціннісних орієнтацій. Наповнити курс цікавими тренінгами, які будуть сприяти формуванню гуманістичних, комунікативних, національних цінностей, що підсилить подальше формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів практичного навчання.

Висновки. Професійно-ціннісні орієнтації студентів повинні формуватися в процесі навчання і сприяти успіху майбутній професійній діяльності, а саме: усвідомленню цінностей та значенню майбутньої професійної діяльності, ціннісному ставленню до результату діяльності, ціннісному ставленню до прийнятого рішення, ціннісному ставленню до пошуку і використання інформації для ефективного виконання професійної діяльності, ціннісному ставленню до професійного розвитку, мобільності, гнучкості, цінності командної роботи, ціннісного ставлення до життя тощо.

References

1. Белан Т. Г. Проблема формування професійно-ціннісних орієнтацій у психолого-педагогічній літературі. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. 2020. №8 (164). С. 132–135
Belan, T. H. (2020). Problema formuvannia profesiino-tsinnisnykh orientatsii u psykholoho-pedahohichnii literaturi [The problem of formation of professional and value orientation in psychological and pedagogical literature]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Chernihivskiy kolehium» imeni T. H. Shevchenka. – Bulletin of the Taras Shevchenko National University «Chernihiv Collegium»*. №8 (164).

2. Мамчур Є. А. Формування професійно-ціннісних орієнтацій у майбутніх учителів іноземної мови у процесі вивчення дисциплін соціально-гуманітарного циклу: автореф. дис. канд. пед. наук 13.00.07. Умань, 2017. 23 с.
Mamchur, Ye. A. (2017). Formuvannya profesiino-tsinnisnykh oriyentatsii u maibutnikh uchyteliv inozemnoi movy u protsesi vuvchennia dystsyplin sotsialno-humanitarnoho tsykladu [Formation of professional and value orientations in future foreign language teachers in the process of studying the disciplines of the social and humanitarian cycle]: *Extended abstract of candidate's thesis* :13.00.07. Uman, Ukraine.
3. Падалка О. І. Формування пріоритетних педагогічних цінностей у майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук :13.00.04. Рівне, 2014. 268 с.
Padalka, O. I. (2014). Formuvannia priorytetnykh pedahohichnykh tsinnosti u maibutnikh vykhovateliv doshkilnykh navchalnykh zakladiv [Formation of priority pedagogical values in future educators of preschool educational institutions]: *Candidate's thesis* :13.00.04. Rivne, Ukraine.
4. Роман І. Методичні рекомендації науково-педагогічним працівникам щодо формування професійно-ціннісних орієнтацій майбутніх фахівців військового управління. *Науковий вісник МНУ імені В. О. Сухомлинського*. 2019. № 1 (64). С. 208–214.
Roman, I. (2019). Metodychni rekomendatsii naukovo-pedahohichnym pratsivnykam shchodo formuvannia profesiino-tsinnisnykh oriyentatsii maibutnikh fakhivtsiv viiskovoho upravlinnia [Methodical recommendations to scientific and pedagogical workers on the formation of professional and value orientations of future specialists in military management]. *Naukovyi visnyk MNU imeni V.O. Sukhomlinskoho*. – *Scientific Bulletin of MNU named after V. O. Sukhomlinsky*. № 1 (64).
5. Печерська Г. О. Професійні ціннісні орієнтації вчителів. *Збірник наукових праць. Психологічні науки*. Том 2. Випуск 10 (91), 2013. С. 252–257.
Pecherska, H. O. (2013) Profesiini tsinnisni oriyentatsii vchyteliv [Professional value orientations of teachers]. *Zbirnyk naukovykh prats. Psykholohichni nauky*. – *Collection of scientific works. Psychological sciences*. Tom 2. Vypusk 10 (91).

Belan T.

ORCID 0000-0002-4329-3080

PhD in Pedagogical Sciences,
Associate professor of Department of Pedagogy, Psychology
and Methodology of Technological Education,
T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium»
(Chernihiv, Ukraine) E-mail: tatjanabelan@ukr.net

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMATION OF PROFESSIONAL-VALUE ORIENTATIONS FOR FUTURE PROFESSORS OF PROFESSIONAL TRAINING

The goal of the work. Definition and theoretical substantiation of pedagogical conditions of formation of professional and value orientations for future teachers of professional training in the educational process.

Methodology. The following research methods were used to solve the goal: theoretical (study and analysis of psychological and pedagogical, philosophical sources, official and normative documents; comparison and generalization of scientists' views on the problem) and empirical (observation of students' educational process).

Scientific novelty. The article clarifies the essence of the concept of «professional value orientations». It is emphasized that the formation of professional and value orientations of future teachers of vocational training provides the necessary and sufficient set of interrelated activities, pedagogical conditions in the educational process, compliance with which ensures the achievement of the desired result. It is also noted that the pedagogical conditions for the formation of professional and value orientations can be created in the educational process by teachers, improving, first of all, the developed disciplines. Emphasis is placed on pedagogical conditions that can contribute to the formation of professional and value orientations of future teachers of vocational training in the process of professional training in educational institutions.

Conclusions. Professional and value orientations are the basis of professionalism of the individual and create the foundation of professional culture of the teacher. Therefore, professional and value orientations of students should be formed in the learning process and contribute to the success of future professional activities, namely: awareness of values and importance of future professional activities, values of the result, values of the decision, values of finding and using information for effective performance of professional activities, values of professional development, mobility, flexibility, values of teamwork, values of life.

Keywords: teacher, value, value orientations, professional and pedagogical values.

Стаття надійшла до редакції 24.06.2022

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор **В. М. Ребенок**